

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНТЕРМЕДІАЛЬНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Лупак Н. М.

ВСТУП

Обраний науковою та педагогічною спільнотою вектор розвитку мистецької освіти, спрямований на впровадження предметно-інтегральної моделі задля забезпечення різноаспектного художньо-естетичного (поліхудожнього) та духовного розвитку особистості, вимагає новітніх підходів до організації педагогічного процесу у створення специфічних комунікативних технологій. Усвідомлення широких естетичних можливостей мистецтва, потужного ресурсу інформаційного середовища, важливої ролі міжособистісного спілкування окреслює творчі перспективи дидактики, в лоні якої визріли можливості для з'єднання й опрацювання різноформатних потоків інформації, синергетичний потенціал котрої можна (й необхідно) направити в нове комунікативне русло. Йдеться про організацію інтермедіальної комунікативної діяльності, характерною ознакою якої є інтерсенсорність – важливий фактор художнього пізнання світу і формування на цій основі поліхудожнього мислення особистості. Суб'єкти комунікації (майбутні учителі мистецьких спеціальностей), набуваючи професійної компетентності, активно спілкуються між собою і з художньою інформацією, природа якої полісемантична, а доступ до неї полімедійний. В інтермедіальній комунікативній діяльності виявляються міжчуттєві (синестезійні) реакції людини, що виникають у процесі сприймання, засвоєння та інтерпретації творів мистецтва. Теоретичний (усвідомлення феномену взаємопроникнення мистецтв) та емпіричний (функціонування психологічних механізмів синестезії) рівні інтеграції доповнюються ще й медійним (функціонування різноформатних каналів зв'язку), який створює додаткове навантаження на сенсоріку людини, передбачає зміщення традиційних способів отримання художньої інформації. Міжсенсорні асоціації, що з'являються в суб'єктах художньої комунікації, не лише насичуються смислами внаслідок взаємодії візуальних, аудіальних чи пластичних образів мистецтва, а й

розширюються завдяки можливостям трансляції художньої інформації різними способами – за допомогою різних каналів зв'язку (медіа).

Інтермедіальна комунікативна діяльність студентів факультетів мистецтв направлена не лише на виявлення міжмистецької взаємодії для осягнення багатозначності художнього смислу, а більшою мірою на те, щоб, використавши досвід такої взаємодії, обрати для себе власний спосіб висловлювання, який інтегрував би різновидові елементи мистецьких знань, отриманих із різноформатних джерел інформації (медіа). Взв'язавши до уваги той факт, що «діяльність – це сукупність послідовних дій для досягнення певного результату, які актуалізують ставлення людини до світу, відповідають потребі й характеризуються мотивом» і розглядаючи комунікацію як «двосторонній процес обміну інформацією, спільну діяльність комунікантів, під час якої виробляються спільні смисли»¹, підсумовуємо: *інтермедіальна комунікативна діяльність – це вмотивована, спроектована й організована взаємодія учасників педагогічного процесу (майбутніх учителів мистецьких спеціальностей), об'єднаних спільним пошуком нових знань, які набуваються у процесі різноформатного сприйняття художньої інформації, з виявленням особистісних рефлексивних реакцій (емоцій, асоціацій тощо) й усвідомленням її (інформації) смислової наповнюваності задля вироблення власної комунікативної стратегії – важливого інструмента професійної майстерності педагога*. Така діяльність вмотивована пізнавальним інтересом, який виникає у процесі спілкування з мистецтвом, і спроектована згідно з бажанням досягти кінцевого результату – пізнати цінність мистецьких явищ і значимість художньої комунікації для суспільного й особистісного художньо-творчого розвитку / саморозвитку. Потреби та мотиви майбутніх учителів мистецьких спеціальностей скеровуються на об'єкти художнього пізнання (твори мистецтва цифрового і нецифрового формату, мистецькі події, явища та ін.) та узгоджуються з певними правилами художньої комунікації та особливостями педагогічного спілкування.

1. Базові положення інтермедіальної комунікативної діяльності

Інтермедіальна комунікативна діяльність як специфічна педагогічна технологія має на меті створення художньо-інтегративного середовища для формування поліхудожнього мислення майбутніх учителів мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти. Будучи важливим чинником художнього пізнання, постає інноваційним напрямом

¹ Яшенкова О.В. Основи теорії мовної комунікації : навчальний посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2011. С. 278.

мистецької освіти, пріоритетним вектором дослідження текстів культури (цифрових і нецифрових), в основі якого закладені процеси декодування художньої інформації з метою пошуку в ній особистісного смислу. Базові положення інтермедіальної комунікативної діяльності висвітлені в 10 ключових тезах (10 основах), які розкривають її особливості та зміст.

1. *Основні форми комунікації* – діалоги (частково монологи, полілоги), дискусії, інтерв'ю. Особливості комунікації: відмова від традиційних лекцій, короткі пояснення (т. зв. «інформаційні згустки»), проблемні запитання, самостійний пошук інформації з конкретної теми та її спільне вирішення в навчальній дискусії; аналіз різних поглядів на події та явища; мотивація до виконання завдань через творчі пошуки; викладач – консультант, фасилітатор, модератор, коуч, ведучий, котрий задає тон розмови, динаміку дискусії, налаштовує учасників на позитивну взаємодію. Ефективність спілкування підсилюється електронно-цифровими засобами, що забезпечують інтегральну взаємодію віртуальної та фізичної комунікації.

2. *Основне питання комунікації: «Навіщо?»*

Будь-яка комунікативна дія проектується з метою вирішення тих проблем, які блокують розуміння теми, події, явища тощо, а також для того, щоб максимально враховувати й узгоджувати інтереси учасників комунікації та стимулювати їхню участь. Питання можуть бути сформульовані так: «Навіщо мені це потрібно знати?», «Навіщо я це роблю (робив(ла) чи буду робити)?», «Навіщо ми це робимо разом?». Відповіді на такі питання передбачають конкретну відповідь суб'єктів комунікації з урахуванням Я – Концепції.

3. *Основний принцип взаємодії: «Давати – Брати»*

Кожен учасник комунікації виявляє шанобливе ставлення до партнерів у спілкуванні, поважає час і ресурс, затрачений колегами для пошуку відповідної інформації, до якої має вільний доступ і яку може використати у своїх проєктах, тому, усвідомлюючи цінність корисної опрацьованої іншим інформації, також намагається бути корисним для інших, що мотивує його відповідально ставитися до виконання завдань. За цим принципом учасники розподіляють затрачені інтелектуальні, енергетичні, емоційні ресурси, а це допомагає об'єктивно оцінити результати їхньої праці.

4. *Основа творчості – свобода руху*

Відмова від будь-яких «зажимів» (зовнішніх і внутрішніх), можливість вільно рухатися, висловлюватися, обирати будь-які підходи чи способи вирішення проблеми, оптимальний комунікативний канал, форму спілкування, тему дослідження, матеріали для презентації тощо.

5. Основний компонент діяльності – обмін враженнями і смислами

Акценти в художній комунікації на те, «що» повідомляється і «як» повідомляється, а також бажання обговорити побачене, почуте, відчуте, пережите з іншими вербально і невербально, додаючи до змісту повідомлень власне ставлення. У діалогах «викладач / учитель – студент / учень», «студент / учень – студент / учень» відбувається обмін враженнями, міркуваннями, смислами («мої» – «твої»), що засвідчує співучасть комунікантів, здатних долати будь-які комунікативні бар'єри.

6. Основний об'єкт пізнання (мистецтва) – художній образ

Інтермедальна комунікативна діяльність скерована на художньо-естетичне пізнання довкілля, яке відбувається шляхом освоєння художньої мови, а найголовніше, шляхом «занурення» у природу мистецтва – світ художніх образів, що надзвичайно інформативний. Комунікативна функція мистецтва реалізується у взаємодії суб'єкта (того, хто сприймає мистецький твір) з об'єктом (мистецьким твором), а також суб'єкта (автора мистецького твору) з іншим суб'єктом (тим, хто сприймає мистецький твір), коли останньому вдається «перехопити» емоційні імпульси автора і на цій основі створити власні образи-інтерпретації, які неодмінно вступатимуть у діалог – гру смислів. Така гра завжди індивідуальна, а умови унікальні, адже вона відбувається у просторі внутрішньо-особистісному, де емоції є провідниками і стимуляторами народження цінностей.

7. Основні засоби спілкування – мови мистецтва

Спілкування рідною мовою, рухами, жестами, дотиками, поглядами, паузами, малюнками, картинками, шрифтами, смайлами, меседжами, мелодіями, інтонацією, відтінками, тонами, півтонами, числами тощо.

8. Основні правила спілкування:

- не критикуємо, а даємо можливість виправити ситуацію;
- не принижуємо, а поважаємо;
- не звинувачуємо, а намагаємося зрозуміти;
- не жалкуємо про невдачі, а перетворюємо їх на позитивний досвід;
- не перекладаємо відповідальність на іншого, а покладаємося на себе;
- не заперечуємо, а даємо можливість зробити вибір;
- не змушуємо, а мотивуємо;
- не стежимо за відвідуванням занять, але контролюємо результативність діяльності;
- не пригнічуємо, а налаштовуємо на успіх.

9. Основні пріоритети діяльності:

- рівність психологічних позицій;
- пізнання природи мистецтва й особистості;

- обмін інформацією;
- вміння слухати і чути співрозмовника;
- здатність до емпатії, співпереживання;
- поліхудожнє мислення;
- співпраця (колаборація), обмін ролями;
- власна позиція у висловлюваннях і прийнятті рішень;
- аналіз художньої інформації (цифрової, нецифрової);
- цікавість, захоплення, інтерес до виконання навчальних завдань;
- спонукання до дії та взаємодії;
- застосування традиційних і сучасних (нових медіа) каналів комунікації;
- медіа – не самоціль, а переважно інструмент комунікації;
- чесна рефлексія, заснована на повазі до себе та інших;
- самоствердження у спілкуванні.

10. *Основна цінність – авторське право.* Збереження авторського права на:

- власну думку;
- власну емоцію;
- власний комунікативний простір;
- власний вибір (теми, завдання, каналу зв'язку тощо);
- власну презентацію (візитівку);
- власне бачення довкілля;
- власну комунікативну стратегію.

2. Зміст поняття «організаційно-педагогічні умови» в науковому контексті

Аналіз наукових праць із проблеми дослідження та досвід практичної діяльності з професійної підготовки майбутніх учителів мистецьких спеціальностей дав підстави для висновку, що педагогічні умови – важливий компонент будь-якої педагогічної системи. У «Сучасному тлумачному словнику української мови» зазначено, що умови – це «правила, які існують чи встановлені в певній галузі життя, що забезпечують нормальну роботу, діяльність; обставини чи особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється щось»². У нашому випадку під неозначеним займенником «щось» маємо на увазі процес формування комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей.

Відповідно до філософського трактування «умова» – це сукупність об'єктів (речей, процесів, відносин), необхідних для виникнення,

² Сучасний тлумачний словник української мови / за заг. ред. В.В. Дубічинського. Харків : ВД «Школа», 2014. С. 1338.

існування або зміни певного об'єкта»³. Тож філософське розуміння зазначеного поняття пов'язане з відношенням предмета до дійсності, зокрема тих явищ, без яких він не може існувати. Сукупність певних умов (сприятливих чи несприятливих) формує відповідне середовище, в якому виникає, побуває, розвивається, трансформується певне явище.

У психологічних дослідженнях умову розглядають як сукупність зовнішніх і внутрішніх чинників, які детермінують психічний розвиток людини, зокрема його динаміку. З розумінням умови (об'єктивних умов оточення) як визначальної обставини тісно пов'язані успішність чи неуспішність певного виду людської діяльності⁴.

У педагогіці, як і в психології, зміст поняття «педагогічна умова» розкривається через усвідомлення сукупності тих чи інших обставин, за яких функціонування педагогічної системи є ефективним. Звертаємо увагу на те, що окреслене поняття у площині дидактики зазвичай вживається у множині, тобто йдеться про пошук оптимальних педагогічних заходів, «педагогічних умов» (а не однієї умови), які би комплексно впливали на досягнення поставленої мети та забезпечення успішного результату освітнього процесу.

У педагогічних дослідженнях поняття «педагогічні умови» трактується системно. Так, О. Пехота, А. Кіктенко, О. Любарська визначають його (поняття) як систему певних форм, методів, матеріальних речей, реальних ситуацій, що об'єктивно склалися чи суб'єктивно створені та є необхідними для досягнення конкретної педагогічної мети⁵. Л. Нестеренко розглядає педагогічні умови як сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів і прийомів підвищення ефективності освітнього процесу і матеріально-просторового середовища, які забезпечують успішне вирішення поставлених і проєктованих у дослідженні завдань⁶. В. Манько стверджує, що це взаємозв'язана сукупність внутрішніх параметрів і зовнішніх характеристик функціонування, котрі забезпечують високу результативність навчального процесу і відповідають психолого-педагогічним критеріям оптимальності⁷. М. Малькова вважає

³ Ивина А.А. Философия: энциклопедический словарь. Москва : Гардарики, 2004. С. 793.

⁴ Дрозденко К. Загальна психологія у практичному вимірі : підручник. Київ : ВД «Професіонал», 2007. 608 с.

⁵ Пехота О.М., Кіктенко А.З., Любарська О.М. Освітні технології : навчально-методичний посібник. Київ, 2001. 256 с.

⁶ Нестеренко Л. Педагогічні умови розвитку психолого-педагогічної культури викладача ВНЗ. *Проблеми освіти*. 2012. № 73. С. 202.

⁷ Манько В. М. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін. *Соціалізація особистості* : збірник наукових праць Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. Київ : Логос, 2000. Вип. 2. С. 154.

педагогічні умови сукупністю зовнішніх і внутрішніх обставин (об'єктивних заходів) освітнього процесу, від реалізації яких залежить досягнення поставлених дидактичних цілей⁸.

Детально проаналізував поняття «педагогічні умови» Є. Хриков, на чю думку, педагогічні умови – це сукупність об'єктивних можливостей, змісту, форм, методів, прийомів, засобів педагогічної діяльності, але не всіх, а лише тих, які створюються саме педагогом і є продуктом його діяльності⁹. Він акцентує на тому, що педагогічні умови розробляють у межах вузьких дослідницьких тем, а відтак, вони не можуть мати загальнопедагогічного характеру. Водночас Є. Хриков зазначає, що педагогічні умови не можуть суперечити педагогічним законам, закономірностям, принципам і правилам, але можуть бути їхнім локальним проявом. Окрім того, він наголошує, що педагогічні умови розглядаються більшістю дослідників як тимчасовий захід, який вживається лише в дослідницьких цілях під час педагогічного експерименту¹⁰.

В. Артемов, узагальнюючи результати наукових досліджень, визначає такі властивості педагогічних умов: практичну, нормативну спрямованість на організацію педагогічної діяльності; спрямованість на підвищення ефективності педагогічної діяльності; несуперечливість із педагогічними закономірностями, принципами та правилами; поєднання емпіричних і теоретичних процедур наукового дослідження; відповідність вимогам наукової новизни; імовірнісний характер забезпечення результату педагогічної діяльності (педагогічні умови, як і педагогічні системи загалом, не можуть гарантувати отримання певного результату, але підвищують імовірність його досягнення); локальний характер застосування (у структурі педагогічного знання найбільш широкий характер мають закономірності та принципи, вузький – педагогічні правила, ще більш вузький – педагогічні умови)¹¹.

Аналіз запропонованих визначень дає підстави для висновку, що науковці по-різному трактують поняття «педагогічні умови»: розглядають їх або як обставини, які цілеспрямовано створюються педагогами, або як фактори, що об'єктивно існують і лише залучаються

⁸ Малькова М.О. Формування професійної готовності майбутніх соціальних педагогів до взаємодії з девіантними підлітками : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2006. С. 138.

⁹ Хриков Є.М. Педагогічні умови як складова наукових знань. *Шлях освіти*. 2011. № 2. С. 11.

¹⁰ Там само. С. 13.

¹¹ Артемов В.Ю. Теоретичні та методичні основи формування деонтологічної компетентності фахівців із організації захисту інформації з обмеженим доступом : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 / Ін-т вищої освіти НАПН. Київ. С. 221.

ученими під час педагогічного дослідження, проте системний підхід до окресленого явища однозначний.

Варто також зазначити, що педагогічні умови традиційно поділяють на організаційно-педагогічні та психолого-педагогічні. Проте в наукових працях немає обґрунтування цієї класифікації та визначення вказаних складників. Зазвичай організаційно-педагогічні умови окреслюють як основний фактор цілісного педагогічного процесу, а психолого-педагогічні – як сукупність можливостей освітньої системи та матеріально-просторового середовища впливати на становлення й розвиток особистості, що є необхідним елементом організаційно-педагогічних умов загалом, увіразняючи їхні зовнішні та внутрішні чинники.

Очевидним є те, що якість професійної підготовки вчителя, тобто належний рівень сформованої системи компетентностей великою мірою залежатиме від організаційного боку освітнього процесу. У зв'язку з цим, як зазначає Г. Бучківська, необхідно розглядати організаційно-педагогічні умови для забезпечення якості освіти як «сукупність зовнішніх чинників реалізації функцій управління з боку викладача та внутрішніх особливостей навчальної діяльності студентів, які комплексно забезпечують цілісність й ефективність освітнього процесу, цілеспрямованість і результативність їхньої професійної підготовки»¹².

Наголосимо, що організаційно-педагогічні умови мають віддзеркалювати загальні тенденції розвитку сучасного суспільства, зокрема процеси реформування вищої педагогічної освіти. Також задля визначення організаційно-педагогічних умов формування комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей взято до уваги, що їхня специфіка детермінована змістом педагогічної мистецької освіти, пріоритетом компетентнісного підходу в середній і вищій школах, особливостями матеріально-технічного забезпечення закладів середньої та вищої освіти, проникненням сучасних інноваційних тенденцій (глобальності, інформаційності, медійності, медіальності тощо) комунікації в освітнє середовище.

У контексті комунікативної освітньої парадигми розглядаємо *організаційно-педагогічні умови як сукупність педагогічних чинників (зовнішніх і внутрішніх), тобто комплекс спеціально створених обставин (мотивів, станів, ситуацій, подій), необхідних і достатніх для забезпечення ефективності інтермедіальної комунікативної діяльності в закладах вищої освіти.*

¹² Бучківська Г.В. Підготовка учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва : монографія / за наук. ред. Г.В. Терещука Хмельницький : ПП Заколотний М.І., 2019. С. 203.

3. Організаційно-педагогічні умови функціонування інтермедіальної комунікативної діяльності

Ефективність функціонування інтермедіальної комунікативної діяльності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти, на нашу думку, забезпечуватиметься дотриманням організаційно-педагогічних умов, з-поміж яких визначено такі: спонукання до творчого самовираження шляхом створення художньо-інтегративного освітнього середовища; оптимальне поєднання теоретичного і практичного (комунікативного) чинників в опануванні мистецьких дисциплін; апробацію і створення нових комунікативних практик. Окреслимо загальну характеристику визначеним організаційно-педагогічним умовам.

1. Спонування до творчого самовираження шляхом створення художньо-інтегративного освітнього середовища.

Сучасний інформаційний простір, наповнений різноманітними текстами, аудіовізуальними повідомленнями, графічними зображеннями, знаками тощо, слугує платформою у виявленні потенційних можливостей кожної особистості задля задоволення потреб у розвитку, що реалізуються в освітньому середовищі. Це таке середовище, «яке своїми прикладами і вимогами спонукає до конкретних дій, залучаючи індивіда до спільної діяльності й запускаючи тим самим механізми особистісної ідентифікації, тобто засвоєння й увиразнення групових, суспільних цінностей і способів поведінки»¹³. Поняття «художньо-інтегративне середовище» увібрало в себе тенденції інтеграції (пошук універсальних основ структурування навчального матеріалу на основі принципу поєднання частин цілого), семіотичні аспекти мистецької інформації та художньої комунікації як предмета навчального дослідження. Створення художньо-інтегративного середовища можливе за умови дотримання відповідних фізичних (організації простору), психологічних (усвідомлення людиною себе і партнерів у спілкуванні як цінності), емоційних (благодатної аури, емоційного резонансу), мовних (правил вживання української літературної мови, а також мови мистецтва), дидактичних (мети, змісту, засобів, методів, форм комунікативної діяльності), технічних (мультимедійного забезпечення), технологічних (алгоритму комунікації, процесу пізнання) норм. У художньо-інтегративному середовищі відбувається: комунікативна взаємодія суб'єктів педагогічного процесу; емоційна саморегуляція, самовладання, самоконтроль, самооцінка; вільний доступ до інформаційних (медіа)

¹³ Кузьміна С. Філософія освіти та виховання у Київській академічній традиції XIX – початку XX ст. : монографія. Симферопіль : Оріанда, 2010. С. 130.

ресурсів; художня комунікація, що уможливило зворотний зв'язок з автором художнього твору; герменевтичні пошуки, в центрі яких – феномен розуміння як основа процесів сприймання і тлумачення мистецького твору; аналіз художнього образу як змістової форми мистецтва; розшифрування мистецьких кодів (сукупності знаків і значень); перекодування знакових систем; рецепція смислів як ефект естетичного досвіду; генерування творчих ідей; рефлексія, що передбачає вміння аналізувати й оцінювати власну діяльність; формування системи цінностей і усвідомлення сенсу власного життя, особистісний саморозвиток.

Необхідність створення художньо-інтегративного середовища для організації освітнього процесу на факультетах мистецтв у педагогічних закладах вищої освіти продиктована такими чинниками:

1) визнанням фактору цінності та суб'єктивної значимості мистецької інформації;

2) важливістю конструювання особливого типу діалогу між мистецьким артефактом і суб'єктивною свідомістю¹⁴;

3) усвідомленням суті суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу;

4) суспільними викликами, пов'язаними з необхідністю формування умінь здійснювати збір, обробку та інтерпретацію мистецької інформації, яка транслюється різними медіаканалами, для вирішення наукових і практичних завдань професійної діяльності вчителів мистецьких спеціальностей, а також умінь адаптуватися до змінних умов професійного середовища шляхом самоосвітньої діяльності та рефлексії особистісних надбань.

У проектуванні бажаного художньо-інтегративного середовища опираємося на вихідне положення інтермедіальної технології про те, що художнє мислення особистості формується в комунікації з навколишнім середовищем і розумово-комунікативній взаємодії (художньому дискурсі) з урахуванням ролі соціокультурного контексту й місця учасника комунікації в цьому контексті, де обмін інформацією між суб'єктами здійснюється у знаково-символічній формі за допомогою прийнятих у певній культурі знакових систем (мов) і специфічних практик їх використання, а модель смислотворення конструюється на основі інтегрування окремих смислів у єдине ціле.

2. Оптимальне поєднання теоретичного і практичного (комунікативного) чинників в опануванні мистецьких дисциплін.

¹⁴ Соколова О.В. Художня інтеграція в контексті розвитку особистості. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2001. Вип. 1. С. 353–358.

Інтермедіальна комунікативна діяльність майбутніх учителів мистецьких спеціальностей може бути успішно реалізованою за умови поєднання теоретичних знань і емпіричного сенсорного досвіду учасників художньої комунікації. Спілкування з мистецтвом, зокрема цифровим, вимагає від них комплексних знань із теорії комунікації, мистецтвознавства, семіотики, дидактики (методики викладання мистецьких дисциплін) і належного рівня медіаграмотності. Виникає необхідність в усвідомленні важливості засвоєваних теоретичних знань і умінь не лише задля компетентного прочитання творів мистецтва (та медіатекстів), а й для досягнення високого рівня професійної майстерності, духовного, емоційного та інтелектуального зростання. Діалектичний зв'язок теорії із практикою популяризує роль наукових знань, розкриває сутність і механізми людської комунікації, доводить незамінність міжособистісного спілкування в освітньому середовищі. Розуміння комунікації як процесу створення і передачі смислових повідомлень, виявлення елементів повідомлень (значень, символів, кодування / декодування, каналів зв'язку), врахування ролі контексту (фізичного, соціального, історичного, культурного, освітнього, психологічного, ментального), визначення учасників комунікації (педагогічного спілкування) необхідні для осмислення загальної моделі комунікації, яка є основою для розуміння алгоритму художньої комунікації. Розвиток і вдосконалення комунікативної компетентності вчителів безпосередньо пов'язаний із засвоєнням таких теоретичних знань: як дефініція поняття «комунікація» як феномена взаємодії; основи вербальної комунікації (мова (художня мова) і мовлення, мова і значення); основи невербальної комунікації (зоровий контакт, вираз обличчя, жести, поза, голосові характеристики тощо); міжособистісна комунікація (спілкування в парі, групі, колективі, соціумі, мережі); комунікація та стосунки (встановлення контактів, стабілізація стосунків); художня комунікація (модель: митець – художній твір – код – канал – реципієнт); медіакомунікація (спілкування в мережі: обмін повідомленнями, дистанційне навчання, спілкування онлайн);

Окреслені базові теоретичні знання необхідні учителям мистецтва у практичній професійній діяльності. Наприклад, розуміння сутності та ціннісного потенціалу комунікації (обмін не лише інформацією, а й смислами) змушує педагога відповідально ставитися до власної комунікативної поведінки, оцінних суджень, пов'язаних із мистецтвом, вимагає від нього бути активним учасником художнього дискурсу, сприяє постійному фаховому вдосконаленню. Володіння основами вербального і невербального спілкування допомагатиме їм у виборі оптимальної комунікативної стратегії, здатної забезпечити ефективну взаємодію

учасників педагогічного процесу, а також у розкодуванні смислових повідомлень, якими вони (учасники) обмінюються. Комбінування мотивації, комунікативних знань і умінь сприятимуть формуванню організаційних навичок педагога у здійсненні ефективної міжособистісної та групової взаємодії. Розуміння особливостей художньої комунікації та знання специфіки художньої лексики (літературної, музичної, образотворчої, театральної тощо) необхідні для здійснення аналізу художніх текстів, зокрема інтермедіального, за якого важливими є дослідження виразових можливостей різних видів мистецтва, особливо в умовах їхньої взаємодії. Знання основ медіаграмотності знадобляться для пошуку сприятливої платформи для комунікації, вибору необхідної художньої інформації з-поміж численного контенту інтернет-ресурсу, оцінки ролі традиційних і новітніх медіа, зокрема їхньої комунікативної спроможності у передачі змісту й смислу повідомлень, пов'язаних із мистецтвом, а також для реалізації власних творчих задумів, пов'язаних із використанням нових медіа.

Важливим чинником художньої комунікації, здійснюваної в умовах академічного навчання, є вміння учасників (педагогів, студентів / учнів) розшифровувати закодовані митцями повідомлення. Декодування мистецької інформації лежить в основі інтермедіального аналізу, тому особливу увагу звертаємо на семіотичний аспект комунікації. Науковці стверджують, що «інтермедіальний погляд дозволить системно представити складні процеси міжсеміотичних кореляцій, позаяк концентрує увагу не тільки на учасниках комунікації (чи то мистецтво, наука чи культура загалом), але й на механізмах їх взаємодії, а також її наслідків»¹⁵.

З огляду на це, звертаємося до семіотики – науки про знаки та функціонування інформаційних знакових систем, за допомогою яких здійснюється спілкування в людському середовищі. Інтерпретація знака як носія інформації, що передбачає виявлення множинності значень, його співвідношення з контекстом, встановлення зв'язку з суб'єктом чи об'єктом, з'ясування діахронічного функціонування тощо є предметом семіотичного аналізу – необхідної передумови ефективної комунікації, зокрема художньої.

Дослідження вербальних і невербальних знаків, що мають певне значення, а також їх інтерпретації в педагогічній практиці факультетів мистецтв відіграють важливу роль для пояснення багатьох культурних, а особливо інтерсуб'єктних комунікативних явищ. Такі знання

¹⁵ Хамина А.А., Зильберман Н.Н. Теория интермедиальности в контексте современной гуманитарной науки. *Вестник Томского государственного университета*. 2014. № 389. С. 38.

необхідні учителям у професійній діяльності, зокрема тоді, коли йдеться про уміння педагога миттєво «вчитувати» емоційні стани вихованців у конкретній ситуації у конкретний момент для подальших ефективних дій.

3. Апробація і створення нових комунікативних практик.

У контексті нашого дослідження поняття «нові комунікативні практики» розглядаються як такі, що створюються, по-перше, в художньо-інтегративному педагогічному середовищі, по-друге, їхня новизна пов'язана з численною кількістю можливих художніх комбінацій, в основі яких міжмистецька взаємодія, по-третє, потенціал мистецтва, зокрема сукупність художніх мов, є сприятливою платформою для міжособистісного спілкування, синергія якого продукує комунікативну творчість. Якість комунікативних знань і результативність процесу формування комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей визначаються, насамперед, їхньою здатністю адекватно й ефективно використовувати у професійній діяльності такі основні види комунікації, як: слухання, мовлення, читання, написання.

Підготовка майбутніх учителів мистецьких спеціальностей до ефективної комунікативної взаємодії передбачає комплекс практичних вправ із метою оволодіння ними технікою і культурою мовлення. Опанування технічних навичок відбувається з урахуванням основних властивостей мовлення, таких як: точність, логічність, чистота, доречність, звучність, швидкість, гнучкість. Практичні вправи направлені на вироблення вмінь реалізувати мову в конкретних мовленнєвих ситуаціях в освітньому середовищі, зокрема педагогічно-мистецькому, тому їхнє виконання здійснюється з урахуванням специфіки художнього мовлення. Останнє вирізняється яскравою виразністю, інтонаційністю, емоційністю, образністю. Для набуття навичок художнього мовлення з окресленими характеристиками передбачається виконання таких вправ, як: артикуляційна гімнастика (промальовування звуків); дихальні вправи (проспівування звуків, складів, слів); риторичне моделювання (пластика рухів під час мовлення); голосові імітації (колеристика звучання); мімічні портрети (умовне фотографування емоцій); жестові ілюстрації (театралізація висловлювання); словесні замальовки (інтерпретація малюнків); мистецькі етюди (музичні, словесні, образотворчі імпровізації) та ін.

Для успішного виконання практичних навчальних завдань студенти як користувачі мови активно долучаються до читання – важливого виду комунікативної діяльності, що здійснюється з метою отримання інформації (загальної, загальнонаукової та спеціальної фахової), для виконання певних інструкцій, рекомендацій, для задоволення

особистісних потреб, зокрема естетичних. Характер процесу читання зумовлений насамперед умотивованими потребами особистості й детермінований структурно-смісловими та мовними особливостями тексту, без якого мовленнєва діяльність неможлива. Під час читання відбувається ідентифікація контексту, інтерпретація значень, рецепція смислів, діалог свідомостей (культур), на основі чого текст стає ресурсом (матеріальним, духовним, естетичним) особистості – знанням. Читання наукової, довідкової літератури, підручників, посібників (у т. ч. електронних), словників, енциклопедій, зокрема різноформатних художніх текстів (медіатекстів), сприятиме: розширенню обсягу загальних і професійних знань; реалізації поставлених освітніх цілей; розвитку пізнавальних інтересів і творчої активності; мотивації до участі в педагогічній мистецькій діяльності; збагаченню досвіду усного й писемного мовлення; спілкуванню з автентичними зразками художнього мовлення; усвідомленню поліхудожньої картини світу; вдосконаленню комунікативних навичок.

Інтермедіальний аспект читання текстів виявляється в тому, що завдяки сучасним технологіям звуковій хвилі (акустичний текст) можуть бути записані, передані / трансльовані або збережені за допомогою іншого способу (засобу, носія) і потім знову перетворені на звукові (мовленнєві) хвилі. Завдяки цьому стала можливою просторово-часова віддаленість (відокремленість того, хто продукує, від того, хто сприймає). Більше того, записи спонтанного монологічного мовлення або розмови можуть бути транскрибовані та проаналізовані так само легко, як і тексти.

Читання художніх текстів найяскравіше засвідчує органічність художньої комунікації та гнучкість міжмистецької взаємодії, а також нерозривність культурного взаємозв'язку – важливого чинника існування та розвитку суспільства й особистості.

У тому разі, коли студенти – користувачі мови – постають у ролі комунікантів, котрі продукують свої власні тексти у письмовій формі, актуалізується найважливіший (за приділеною увагою) аспект комунікації – написання. Без сумніву, майстерність писемної комунікації та її ефективна реалізація у певних формах (конспектів, нотаток, резюме, звітів, пояснень, листів, доповідей, контрольних, творчих робіт тощо) є показником високого рівня комунікативної компетентності педагога загалом. Слушно констатує Н. Волкова, що писемне мовлення вчителя є промовистим показником його загальної культури та професійної грамотності. Зокрема, науковець зазначає, що нині актуальність писемної комунікації збільшується через необхідність спілкування за допомогою електронного зв'язку в синхронному (онлайн) або асинхронному (офлайн) режимах,

демонструючи навички медіаграмотності, та вміння добирати оптимальні мовні й мовленнєві засоби відповідно до потреб висловлювання згідно з нормами літературної мови¹⁶. Варто додати, що в умовах надзвичайних ситуацій, наприклад у період світової пандемії (2020 р.), спричиненої масовим ураженням людей вірусом Covid-19, писемне мовлення засобами електронного зв'язку виявилось єдино можливим (нарівні з відеотрансляцією) і безпечним способом комунікації для всієї людської цивілізації. Якщо взяти до уваги ще й масове психологічне перевантаження у такій екстремальній ситуації, то роль художньої комунікації, зокрема її арт-терапевтична (антистресова) дія, у глобальному соціокультурному просторі стрімко зросла завдяки великій спроможності знімати емоційну напругу, піднімати настрій і зміцнювати загальний імунітет людей.

Враховуючи те, що письмові повідомлення (тексти) розраховані на зорове сприйняття, з метою оптимізації навчальної комунікативної діяльності варто застосовувати допоміжні можливості збагачення візуального ряду. Це такі, як схеми, моделі, таблиці, діаграми, малюнки тощо. Інколи вибрані зображення можуть акцентно доповнювати словесний матеріал, інколи слугувати каркасом для написання оригінального тексту, інколи повністю його витіснити. Спосіб оформлення письмового повідомлення визначатиметься, насамперед, дидактичними цілями та великою мірою залежатиме від естетичних уподобань, професійних умінь, комп'ютерної грамотності (у разі створення медіатекстів) і творчих здібностей комуніканта.

Отже, у формуванні комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей важливе місце займає процес оволодіння навичками писемного мовлення, що здійснюється за допомогою виконання таких практичних завдань, як: написання коротких повідомлень-стимулів; сенсорні диктанти; письмові вправи (інтертекстуальні, інтермедіальні); художні перекази (словесний опис музичного твору, словесний опис живописного твору, словесний опис танцю та ін.); письмові презентації (в т. ч. медіапрезентації) з використанням мистецької термінології; музичні анотації; живописно-словесні етюди; письмова комунікація в мережі (листування з медіасуб'єктами на теми, пов'язані з мистецтвом, участь у навчальних контактах (зокрема в системі MOODLE) із використанням електронної адреси; письмові навчальні завдання, пов'язані зі структуризацією навчальної інформації та художнього матеріалу (створення текстових композицій); творчі роботи («Рефлексії») та ін.

¹⁶ Волкова Н. Професійно-педагогічна комунікація : навчальний посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2006. С. 122.

Отже, здатність організувати писемне мовлення та продукувати письмові тексти для передачі смислових повідомлень у рукописному, друкованому чи цифровому вигляді є домінантою інтермедіальної комунікативної діяльності, тому вимагає особливої уваги до організації процесу навчання – покрокового виконання практичних завдань: від написання простих коротких висловлювань, пов'язаних із мистецтвом, до опису і створення складних синтетичних мовних структур, у яких поєднуються різні знакові системи та загальна і специфічна мистецька термінологія.

ВИСНОВКИ

Підготовка майбутніх учителів мистецьких спеціальностей до активного професійного життя потребує впровадження специфічних освітніх стратегій, направлених на формування здатності синхронізувати мистецьку інформацію на основі власних сенсорних реакцій, послуговуючись широкими можливостями сучасного мультимедійного ресурсу та інноваційними комунікативними практиками. Такі вміння необхідні педагогам для осмислення суті взаємодії, що виявляється у численних взаємозв'язках компонентів комунікативної діяльності, які зазнають змін внаслідок зіткнення, сполучення, об'єднання тощо, змінюючи стани суб'єктів комунікації та впливаючи на результативність педагогічних дій.

Гуманістичні наміри учасників освітнього процесу поєднуються в інтермедіальній комунікативній діяльності, насиченій багатоканальними потоками художньої комунікації, оновлюючи взаємозв'язок особистості із природою через споглядання і сприймання барв, ліній, форм, звуків, смаків, інтонацій, конструкцій тощо задля спільної мети – пошуку смислу мистецьких повідомлень і сенсу власного життя. Обмін знаннями й естетичним досвідом, набутим внаслідок спілкування з мистецтвом у закладах вищої освіти, зумовлює специфічну форму взаємодії – інтермедіальну, в якій майбутні вчителі мистецьких спеціальностей розширюють власний комунікативний потенціал і професійну компетентність завдяки активній участі в художньому дискурсі. Вибір, проектування, підготовка й реалізація організаційно-педагогічних умов (спонукання до творчого самовираження шляхом створення художньо-інтегративного освітнього середовища; оптимальне поєднання теоретичного і практичного (комунікативного) чинників в опануванні мистецьких дисциплін; апробація і створення нових комунікативних практик) для забезпечення ефективності процесу формування професійної, зокрема комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей, зумовлені станом нинішнього глобального технологічного укладу з домінуванням інформаційно-комунікаційних способів зв'язку, модернізацією світової та національної системи освіти, специфікою

мистецької педагогіки як важливого чинника цілісного розвитку особистості, сучасними вимогами до вчителів мистецтв з урахуванням вихідних положень Концепції Нової української школи, а також потребами особистості в естетизації власного комунікативного простору.

АНОТАЦІЯ

Висвітлено особливості та базові положення інтермедіальної комунікативної діяльності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти. Зазначено, що інтермедіальна комунікативна діяльність, яка ґрунтується на засадах поліхудожнього розвитку особистості, постає інноваційним напрямом мистецької освіти, пріоритетним вектором дослідження текстів культури (цифрових, нецифрових), в основі якого закладені процеси декодування художньої інформації з метою пошуку в ній особистісного смислу. Йдеться про інтермедіальність як онтологічну сутність мистецтва (інтермедіальність як міжмистецьку взаємодію) та здатність особистості її (сутність) відчутти, пережити, перекласти, декодувати, інтерпретувати на основі фахових знань і комунікативних умінь. Окреслено різні підходи науковців до визначення поняття «організаційно-педагогічні умови». Визначено й обґрунтовано організаційно-педагогічні умови ефективного функціонування інтермедіальної комунікативної діяльності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти, зокрема: спонукання до творчого самовираження шляхом створення художньо-інтегративного освітнього середовища; оптимальне поєднання теоретичного і практичного (комунікативного) чинників в опануванні мистецьких дисциплін; апробацію і створення нових комунікативних практик.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артемов В.Ю. Теоретичні та методичні основи формування деонтологічної компетентності фахівців із організації захисту інформації з обмеженим доступом : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 / Ін-т вищої освіти НАПН. Київ. 489 с.
2. Бучківська Г.В. Підготовка учителів початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва : монографія / за наук. ред. Г.В. Терещука. Хмельницький : ПП Заколадний М.І. 2019. 420 с.
3. Волкова Н. Професійно-педагогічна комунікація : навчальний посібник. Київ : ВЦ «Академія». 2006. 256 с.
4. Дрозденко К.С. Загальна психологія у практичному вимірі : підручник. Київ : ВД «Професіонал». 2007. 608 с.
5. Ивина А.А. Философия: энциклопедический словарь. Москва : Гардарики. 2004. 1074 с.

6. Кузьміна С. Філософія освіти та виховання у Київській академічній традиції XIX – початку XX ст. : монографія. Сімферополь : Оріанда, 2010. 552 с.

7. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліна, В.І. Теремка. Київ : ВЦ «Академія». 2006. 752 с.

8. Малькова М.О. Формування професійної готовності майбутніх соціальних педагогів до взаємодії з девіантними підлітками : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ. 2006. 252 с.

9. Манько В.М. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін. *Соціалізація особистості* : збірник наукових праць Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. Київ : Логос, 2000. Вип. 2. С. 153–161.

10. Нестеренко Л. Педагогічні умови розвитку психолого-педагогічної культури викладача ВНЗ. *Проблеми освіти*. 2012. № 73. С. 200–206.

11. Пехота О.М., Кіктенко А.З., Любарська О.М. Освітні технології : навчально-методичний посібник. Київ, 2001. 256 с.

12. Соколова О. В. Художня інтеграція в контексті розвитку особистості. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2001. Вип. 1. С. 353–358.

13. Сучасний тлумачний словник української мови / за заг. ред. В.В. Дубічинського. Харків : ВД «Школа». 2014. 1550 с.

14. Хамина А.А., Зильберман Н.Н. Теория интермедиальности в контексте современной гуманитарной науки. *Вестник Томского государственного университета*. 2014. № 389. С. 38–45.

15. Хриков Є.М. Педагогічні умови як складова наукових знань. *Шлях освіти*. 2011. № 2. С. 11–15.

16. Ясенкова О.В. Основи теорії мовної комунікації : навчальний посібник. Київ : ВЦ «Академія». 2011. 304 с.

17. Jensen K.B. Intermediality. *The International Encyclopedia of Communication* / by K.B. Jensen, R.T. Craig. Malden, MA : Blackwell, 2008. P. 2365–2367.

Information about the author:

Lupak N. M.,

Ph.D in Philology,

Associate Professor at the Department
of Pedagogy and Methods of Primary and Preschool Education
Ternopil National Pedagogical University
named after Volodymyr Hnatyuk
2, Maxim Krivonos str., Ternopil, Ukraine